

พระราชพงสาวดารกรุงสรีอยุธยา

ฉบับความสมเด็ดกรมพระปรมานุชิตชิโนรส

เล่มหนึ่ง

ตั้งแต่สร้างกรุงสรีอยุธยา ถึง สิ้นรัชกาลสมเด็ดพระนเรสวรมหาราช

สมเด็ดพระเจ้าหยู่หัว

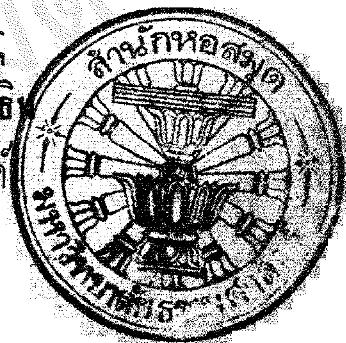
โปรดให้ตีพิมพ์พระราชทานในงานเมรุ

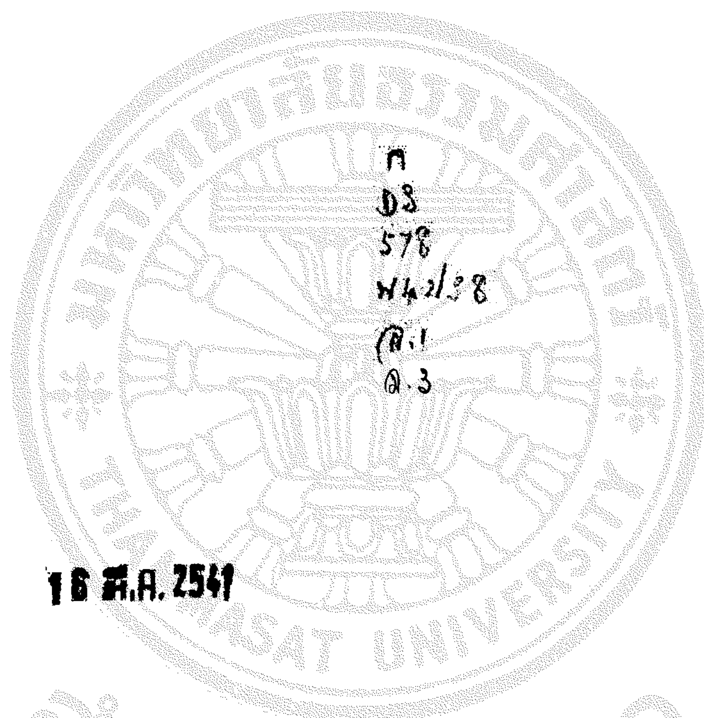
นายพลเอก อุ่ม พิชเยนทรโยธิน

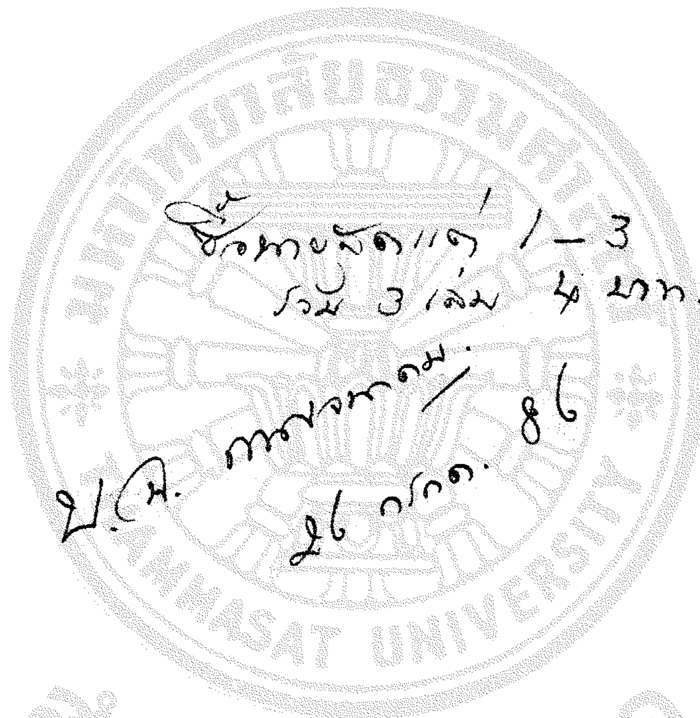
ผู้สำเหร็ดราชการแทนพระองค์

เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ส. 2485

นะ เมรุวัดเทพสิรินทราวาส

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
THAMMASAT UNIVERSITY

1 – 3
รวม 3 เล่ม

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

ฉบับความสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส

เล่มหนึ่ง

ตั้งแต่สร้างกรุงศรีอยุธยา ถึง สิ้นรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

โปรดให้ตีพิมพ์พระราชทานในงานเมรุ

นายพลเอก อุ่ม พิชเยนทรโยธิน

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2485

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

คำนำ

สำนักพระราชวัง ได้แจ้งความมายังกรมศิลปากร ให้เลือกหาเรื่องหนังสือสำหรับพิมพ์แจกเปนของพระราชทานในงานเมรุ ท่านนาพลเอก อุ่ม พิชเยนทรโยธิน ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ฯ กรมศิลปากรจึงจัดให้พิมพ์พระราชพงศาวดารความนี้ ทูนเกล้า ฯ ถวายสนองพระราชประสงค์

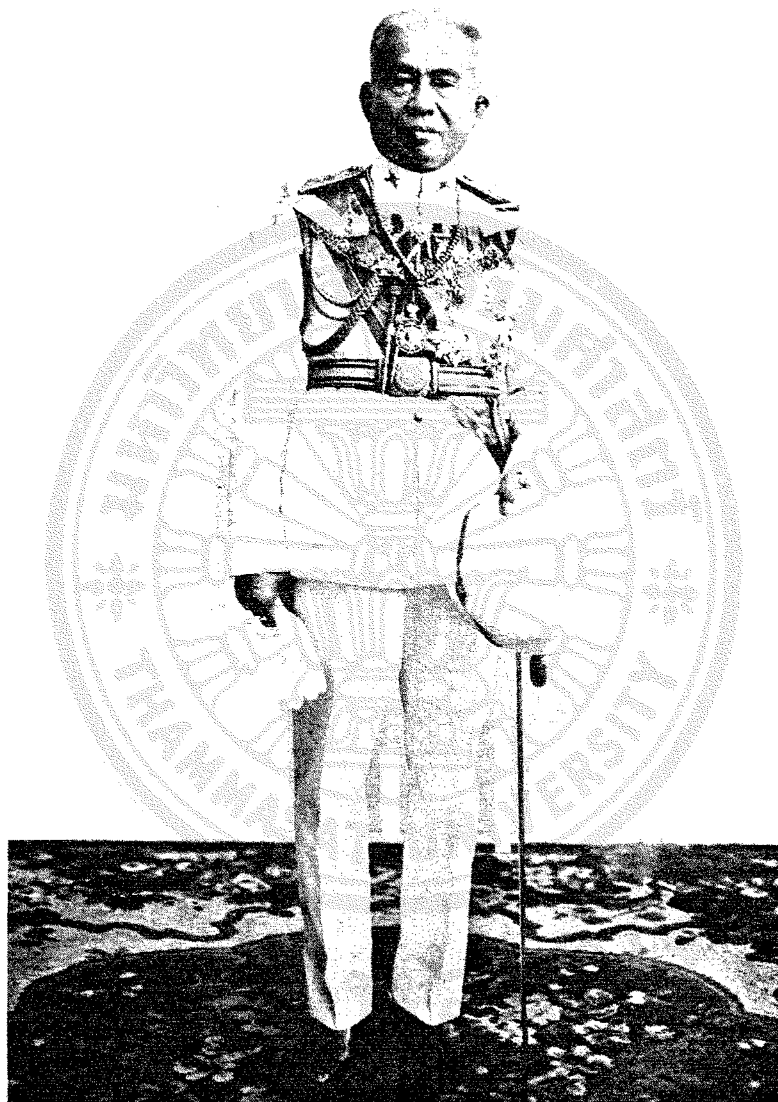
พระราชพงศาวดารความที่ได้พิมพ์ไว้นี้ มักเรียกกันมาในพวกนักพงศาวดารแต่ก่อนว่า พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ 2 เล่มบ้าง พระราชพงศาวดารฉบับหมอบรัดเลบ้าง ทั้งนี้ เพราะพระราชพงศาวดารความนี้ หมอบรัดเล หมอสอนศาสนาชาติอเมริกัน ซึ่งตั้งบ้านเรือนและโรงพิมพ์อยู่ปากคลองบางหลวง จังหวัดธนบุรี ได้พิมพ์ขึ้นจำหน่ายเปนครั้งแรก และพิมพ์เย็บเล่มเปนหนังสือ 2 เล่มจบ จึงเรียกชื่อกันมาดังนั้น แต่ตามที่ได้ทราบกันมาในชั้นหลังว่า พระราชพงศาวดารความนี้ เปนสำนวนที่สมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงเรียบเรียง จึงเรียกเปนที่หมายรู้กันในหมู่นักพงศาวดารชั้นหลังนี้ว่า พระราชพงศาวดารฉบับกรมสมเด็จปรมา ฯ พระราชพงศาวดารความนี้ นับแต่หมอบรัดเลได้จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2407 มาจนถึงบัดนี้ ก็เปนเวลาถึง 78 ปีแล้ว เวลานี้ฉบับก็หายาก กรมศิลปากรได้เคยใช้ตรวจสอบวันเดือนปีแห่งเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เห็นว่าไม่สู้จะคลาดเคลื่อนมากนัก จึงจัดพิมพ์ขึ้นอีก เพื่อเปนคู่มือของนักศึกษาวิชา

ประวัติสาตร ที่จะไช้สอบสวนค้นคว้าหลักถานที่ปรากตจากความหลาย ๆ ฉบับด้วยกัน

กรมสิลปากรขอถวายอนุโมทนาในพระราชกุสลราสี ซึ่งสมเด็จพระเจ้าหยู่หัวได้โปรดไห้พิมพ์หนังสือนี้พระราชทาน เนื่องในงานเมรุท่านนายพลเอก อุ่ม พิชเยนทรโยธิน ผู้สำเหร็ดราชการแทนพระองค์ฯ เปนมนุญานิสงส์นับเนื่องในทักสินานุปทาน ขอพระราชกุสลนี้จุ่งสัมริทธิผลดลบันดานไห้ท่านนายพลเอก อุ่ม พิชเยทรโยธิน ผู้สำเหร็ดราชการแทนพระองค์ ฯ จงเสวยอิถคุนมนุญผลตามถานะนิยม สมดั่งพระราชปนิธานทุกประการ เทอน.

กรมสิลปากร

5 ธันวาคม 2485

นายพลเอก อุ่ม พิชเยนทรโยธิน

เกิด วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2414

ตาย วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2485

พระราชพงสาวดารพิสดาร

ตั้งแต่พระเจ้าอู่ทองส้างกรุงสรีอยุธยา

สุภมัสดุสักราช 712 ปีขานโทสก, วันสุกร์เดือนห้าขึ้นหกค่ำ, เพลาสามนาลิกาเก้าบาท, สถาปนากรุงพระมหานครสรีอยุธยา ชีพ่อพราหมน์ให้เริกสังพรึกสบาต. ได้สังขทักสินวัดไต้ต้นหมันขอนหนึ่ง แลส้างพระที่นั่งไพทูรย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง, ส้างพระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาทองค์หนึ่ง, ส้างพระที่นั่งไอสวรรย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง. แล้วพระเจ้าอู่ทองสเด็ดเข้ามาครองราชสมบัติ ชีพ่อพราหมน์ถวายพระนามว่า สมเด็ดพระรามาธิบดีสรีสุนทรบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว, กรุงเทพทวาราวดีสรีอยุธยามหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์. จึ่งให้สมเด็ดพระเจ้าลูกเธอพระราเมสวรขึ้นไปครองราชสมบัติในเมืองลพบุรี ครั้งนั้นพระยาประเทสราชขึ้น 16 เมือง, คือเมืองมลากา, เมืองชวา, เมืองตะนาวสรี, เมืองนครสรีธัมราช, เมืองทวาย, เมืองเมาะตมะ, เมืองเมาะลำเลิง, เมืองสงขลา, เมืองจันทบุรี, เมืองพิสนุโลก, เมืองสุโขทัย, เมืองพิชัย, เมืองสวรรคโลก, เมืองพิจิตร, เมืองกำแพงเพชร, เมืองนครสวรรค แล้วให้ขึ้นไปเชินสมเด็ดพระเจ้าลูกเธอพระราเมสวรลงมาแต่เมืองลพบุรี ซึ่งพระกรุนาตรัสว่าขอมแปรพักตร์จะให้ออกไปกะทำเสีย. พระราเมสวรได้เริกส์ยกพลห้าพัน, ไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดีเพลาพลบค่ำ. พระยาอุปราชราชบุตรพระเจ้ากัมพูชาธิบดีทูลว่า, ทัพเจ้าซึ่งยกมาเลื่อยล้าหยู่, ยังมิได้พร้อมมูล, จะขอออกโจมทัพ พระเจ้ากัมพูชาธิบดีเห็นด้วย. พระยา

อุปราชก็ออกโจมทัพ, ทัพน่ายังไม่ทันตั้งค่าย, ก็แตกฉานมาปะทะทัพหลวง, เสียพระศรีสวัสดิ แก่ชาวกัมพูชาธิบดี, มีข่าวเข้ามาถึงพระนคร มีพระราชโองการให้ขุนตำหรวดออกไปอันเชินสมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า, ผู้เปนพระเชตถาหยู่ นะเมืองสุพรรนบุรี. ครั้นสเด็ดเข้ามาถึงพระนครแล้ว, พระเจ้าหยู่หัวตรัดว่า, ให้อันเชินท่านออกไปช่วยหลานท่าน. สมเด็ดพระบรมราชาธิราชเจ้าจึงยกทัพรีบออกไปถึงกรุงกัมพูชาธิบดี, ได้รบเอาชัยชำนะได้, ให้กวาดเข้าถ่ายครัวชาวกัมพูชาธิบดี, เข้าในพระนครเปนอันมาก.

สักราช 715 ปีมะเส็งเบญจสก, วันพรหัสเดือนสี่ขึ้นค่ำหนึ่ง เพลาสองนาลิกาห้าบาท, ซึ่งพระกรุนาตรัดว่า, ที่ตำหนักเวียงเล็กนั้นให้สถาปนาพระวิหาร, แลพระมหาธาตุเปนพระอารามแล้ว, ให้นามชื่อวัดพุทไธสวรรย มาขุนสุวรรนพิมจไจยตกลูกสี่สะเดียว, ตัวเปนสองตัวแปดเท้าซึ่งสี่สะกัน. ไก่พระสนมไหสถฟักฟองตกลูกตัวเดียวสองสี่สะ.

สักราช 725 ปีเถาะเบญจสก, ซึ่งพระกรุนาตรัดว่า, เจ้าแก้วเจ้าไทยออกอหิวาตกโรคตาย, ให้ขุดขึ้นเผาเสีย, ที่ปลงสพนั้น, ให้สถาปนาพระเจดียแลพระวิหารเปนพระอารามแล้ว, ให้นามชื่อว่าวัดป่าแก้ว

แผ่นดินสมเด็ดพระราเมสวร

สักราช 731 ปีรกาเอกสก, สมเด็ดพระรามาธิบดีสเด็ดสวรรคต, หยู่ในราชสมบัติ 20 ปี, สมเด็ดพระราเมสวรสเด็ดมาจากเมืองลพบุรี, ขึ้นครองราชสมบัติ.

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราช

ครั้นถึงศักราช 732 ปีจอโทศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเข้ามาแต่เมืองสุพรรณบุรี, เสนาบดีกราบทูลว่า, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จเข้ามา, สมเด็จพระราเมศวรก็ออกไปอัญเชิญเสด็จเข้ามาพระนครถวายราชสมบัติ, แล้วถวายบังคมลากลับขึ้นไปลพบุรีดังเก่า.

ศักราช 733 ปีกุน ตรีศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า, เสด็จไปเอาเมืองฝ่ายเหนือและได้เมืองเหนือทั้งปวง.

ศักราช 734 ปีชวด จัตวาศก, เสด็จไปเอาเมืองนครพังคาและเมืองแซงเซา

ศักราช 735 ปีฉลู เบญจศก, เสด็จไปเอาเมืองชากังราว, และพระยาไชยแก้ว พระยากำแหงเจ้าเมือง, ออกต่อรบท่าน ๆ ได้ตัวพระยาไชยแก้วตาย, แต่พระยากำแหงและไพร่พลทั้งปวงหนีเข้าเมืองได้, ทัพหลวงก็เสด็จกลับคืนมาพระนคร.

ศักราช 736 ปีขาล ฉศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าพระมหาเถรธัมกัลญาณ, แรกสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุฝ่ายบุรพทิศ, หน้าพระบันชั้นสิงห์สูง 19 วา, ยอดนพศูลย์สูง 3 วา.

ศักราช 737 ปีเถาะสัปตศก, เสด็จไปเอาเมืองพระพิษณุโลก, และได้ตัวขุนสามแก้วเจ้าเมือง, กวาดครัวอพยพมาครั้งนั้นมาก.

ศักราช 738 ปีมะโรงอัฐศก, เสด็จไปเอาเมืองชากังราวได้ พระยากำแหงและท้าวผาคองคิดกันว่า จะยกตีทัพหลวง, ครั้นท่านมิได้ทำ ผาคองเลิกทัพหนี, สมเด็จยกทัพหลวงตามตีทัพท้าวผาคองแตก, ได้ท้าวพระยาเสนาขุนหมื่นครั้งนั้นมาก, แล้วทัพหลวงสมเด็จกลับคืนพระนคร.

ศักราช 740 ปีมะเมียสัมฤทธิศก, ไปเอาเมืองชากังราวเล่า, ครั้งนั้นมหาธัมราชาออกมาถวายบังคม.

ศักราช 742 ปีวอกโทศก, สเด็ดไปเอาเมืองเชียงใหม่, และให้เข้าปล้นเมืองนครลำปางมิได้, จึ่งแต่งหนังสือให้เข้าไป. หมื่นนครให้เจ้าเมืองนครลำปางออกมาถวายบังคม, แล้วทัพหลวงสเด็ดกลับคืนพระนคร.

แผ่นดินเจ้าท้องลั่น และสมเด็ดพระราเมสวร

ศักราช 744 ปีจอ จัตวาศก, สมเด็ดพระบรมราชาธิราชเจ้าสเด็ดสวรรคตหยู่ในราชสมบัติ 13 ปี, จึ่งเจ้าท้องลั่นราชกุมารขึ้นครองราชสมบัติได้เจ็ดวัน สมเด็ดพระราเมสวรสเด็ดลงมาแต่เมืองลพบุรี, เข้าในพระราชวังกุมเอาตัวเจ้าท้องลั่นได้ให้พิฆาตเสียนะวัดโคกพระยา.

ศักราช 746 ปีชวด ฉศก, สมเด็ดพระราเมสวรให้เลียบพลไว้ยกขึ้นไปเมืองเชียงใหม่, ตั้งค่ายหลวงใกล้คูเมือง 150 เส้น, ให้นายทัพนายกองตั้งค่ายล้อมและแต่งการปล้นเอาจงได้. ฝ่ายเจ้าหน้าที่ยังมิได้ให้ออกมาถูกกำแพงเมืองพังประมานห้าวา, พระเจ้าเชียงใหม่ขึ้นยืนถือพชนหยู่บนเชิงเทินให้ทหานเอาหนังสือผูกลูกธนูยิงลงมา. ในหนังสือนั้นว่าขอพระราชทานให้งดสักเจ็ดวัน, จะนำเครื่องพระราชบรรนาการออกไปจำเริญพระราชไมตรี. พระเจ้าหยู่หัวจึ่งปรึกสาด้วยมุขมนตรีว่าพระเจ้าเชียงใหม่ให้มีหนังสือออกมาดั่งนี้ควนจะให้งดไว้หรือประการใด. มุขมนตรีนายทัพนายกองปรึกสาวา, เกลือกพระเจ้าเชียงใหม่

จะเตรียมการมิทันจึ่งคิดกลอุบายมา, ขอพระราชทานให้ปล้นเอาเมือง จงได้. สมเด็ดพระเจ้าหยู่หัวตรัดว่า, เปนพระเจ้าแผ่นดินไหย่เขาไม่รบ แล้วเราจะให้รบนั้นมิควน, ถึงมาทว่าพระเจ้าเชียงใหม่จะมิได้คงหยู่ใน สัจจานุสัจก็ดี, ใช่ว่าจะพ้นมือทหานเรานั้นเมื่อไรมี. หายในเมือง เชียงใหม่นั้นก็ตีแตะบังที่กำแพงทลายแล้วนั้นให้ก่อขึ้น ครั้นถ้วนเจ็ดวัน แล้วพระเจ้าเชียงใหม่มิได้แต่งเครื่องจำเรินพระราชไมตรีออกมา, นาย ทัพนายกองช้าทหานร้องทุขว่า, ข้าวในกองทัพทนานละลิบสิ้งหาที่ซื้อมิ ได้, จะขอพระราชทานเร่งปล้น. พระเจ้าหยู่หัวบันชาตามนายทัพนายกอง. ซึ่งพระกรุนาสั่งให้เลิกกองทัพเสียด้านหนึ่ง, ให้เร่งปล้นนะวันจันทเดือนสี่ ขึ้นสี่ค่ำ. เพลาสามทุ่มสองบาทเดือนตก, เจ้าพนักงานยิงปืนไหย่น้อย ระดมทั้งสามด้าน, เอาบันไดหกพาดปีนกำแพงขึ้นไป. พระเจ้าเชียงใหม ต้านทานมิได้, ก็พาครัวอพยพหนีออกเพลา 11 ทุ่มทหานเข้าเมืองได้, ได้ แต่นักส้างบุตรพระเจ้าเชียงใหม่องค์หนึ่งมาถวาย. พระเจ้าหยู่หัวตรัดต่อ นักส้างว่า, พระเจ้าเชียงใหม่บิดาท่านหาสัจมิได้, เราคิดว่าจะออกมาหา เราโดยสัจเราจะให้ครองราชสมบัติ. ตรัดดั่งนั้นแล้วก็ให้นักส้างถวาย สัจจานุสัจ. พระเจ้าหยู่หัวก็ให้แบ่งไพร่พลเมืองไว้พอสมควน, เหลือ นั้นให้กวาดครัวอพยพหยิงชายลงมา, ให้นักส้างลงมาส่งเสด็ดถึงเมือง สว่างคบุรี. ซึ่งพระกรุนาให้นักส้างกลับขึ้นไปครองราชสมบัติณะเมือง เชียงใหม่ พระเจ้าหยู่หัวเสด็ดยังในเมืองพระพิสนุโลก, นมัสการพระ ชินราชชินสีห เปิดของเครื่องต้นถวายซึ่งสักการะบูชาสมโภชเจ็ดวัน, แล้ว เสด็ดลงมาพระนคร และลาวซึ่งต้อนลงมานั้นให้ส่งไปไว้เมืองพัทลุง เมืองสงขลา, เมืองนครสรีธมราช, เมืองจันทบุรี, แล้วเสด็ดออกซึ่ง

สํดยังพระที่นั่งมังคลาภิเสก, เพลา 10 ทุ่มทอดพระเนตรไปโดยฝ่ายทิส บูรพ, เห็นพระสารีริกบรมธาตุปาติหารย์, เรียกปลัดวังให้เอาพระราชยานซงสเด็ดออกไป, ให้กรุยปักขึ้นไว้สถาปนาพระมหาธาตุนั้นสูง 19 วา ยอดนพสูนย์สูงสามวา. แล้วขนานนามให้ชื่อวัดมหาธาตุ, และให้ทำพระราชพิธิประเวสพระนครและเฉลิมพระราชมนเทิยร. ขนะนั้นพระยากัมพูชายกเข้ามาถึงเมืองชลบุรี, กวาดครัวอพยพหญิงชายในเมืองชลบุรีและเมืองจันทบุรี, คนประมานหกพันเจ็ดพันกลับไปเมืองกัมพูชาธิบดี. สมเด็ดพระพุทธเจ้าหยู่หัวให้พระยาไชยนรงค์เปนทัพหน้า, ยกไปถึงสพานแยก. ชาวกัมพูชาออกมาตีทัพพระยาไชยนรงค์, ได้รบพุ่งกันเปนสามาถ, พระยากัมพูชาก็แตกฉาน. พระเจ้าหยู่หัวให้ตั้งค่ายประจำทัพหยู่สามวัน, แล้วยกเข้าตีแตกฉานเข้าเมืองได้พระยากัมพูชาลงเรือหนี. พระเจ้าหยู่หัวลงจากช้างให้ยิงปืนนกสับลงไปต้องหม้อดินเปนเพลิงลุกขึ้น. พระยากัมพูชาหนีไปรอด. จับได้แต่พระยาอุปราชบุตรพระยากัมพูชา. ให้พระยาไชยนรงค์หยู่เมืองกัมพูชาไว้คนห้าพัน, พระเจ้าหยู่หัวสเด็ดคืนพระนครสรีอยุธยา. ครั้นหยู่มาญวนยกมารบ, ถ้ามาน้อยชาวกัมพูชาเปนใจรบ, ถ้ามามากก็เรรวนไป. พระยาไชยนรงค์บอกหนังสือมากราบทูน. สมเด็ดพระเจ้าหยู่หัวให้มีหนังสือตอบไป, ให้กวาดครัวอพยพยกมาถึงพระนครแล้ว, ให้ทำพระราชพิธิประเวสพระนคร, แล้วปูนบำเหน็ดรางวันนายทัพนายกอง.

แผ่นดินพระเจ้าราม
และสมเด็จพระอินทราชา

ศักราช 749 ปีเถาะนพศก, สถาปนาวัดภูเขาทอง, เพลาเย็นเสด็จไปนะพระที่นั่งมังคลาภิเสก. ท้าวมนเทียรซึ่งถืออินจักมีแต่ก่อนนั้นมานั่งขวางทางเสด็จหยู่แล้วและหายไป. สมเด็จพระราเมสวรบรมบพิตรก็เสด็จสวรรคต, หยู่ในราชสมบัติหกปี จึ่งพระยารามผู้เปนพระราชบุตรได้ครองราชสมบัติได้ห้าปี, สมเด็จพระยารามเจ้ามีความพิโรธแก่เจ้าพระยามหาเสนาบดี, ดำหรัดสั่งให้กุมเอาตัวไป, เจ้าพระยามหาเสนาบดีหนีรอดไปหยู่ฟากประทาคูจาม. จึ่งให้เชินเสด็จสมเด็จพระอินทราชานะเมืองสุพรรนบุรีเสด็จเข้ามาถึง, จึ่งเจ้าพระยามหาเสนาบดียกเข้าปล้นเอาพระนครศรีอยุธยาได้, จึ่งเชินสมเด็จพระอินทราชาขึ้นครองราชสมบัติ ในศักราช 763 ปีมะเส็งตรีศก, ให้สมเด็จพระยารามไปกินเมืองประทาคูจาม, แล้วพระราชทานเปนบ่าเหน็ดแก่เจ้าพระยามหาเสนาบดี, บุตรพระสนมองค์หนึ่ง, เจียดทองคู่หนึ่ง, พานทองคู่หนึ่ง, เต้าน้ำทอง, กระบี่กั้นหยั่น, เสลี่ยงงา, เสลี่ยงกลีบบัว.

ศักราช 765 ปีมะแมเบญจศก, มีข่าวพระมหาธัมราชาธิราชเจ้าเมืองพิศนุโลกเสด็จสวรรคต, และเมืองเหนือทั้งปวงเปนจลาจล, จึ่งเสด็จขึ้นไปถึงเมืองพระบางพระยาบาลเมือง พระยารามออกมาถวายบังคมพระเจ้าหยู่หัวก็เสด็จกลับยังพระนคร, แล้วจึ่งให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าอ้ายพระยาครองเมืองสุพรรนบุรี, เจ้ายี่พระยาครองเมืองแพรกศรีราชา, เจ้าสามพระยาครองเมืองชัยนาท.

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราช.

ศักราช 780 ปีจอสัมริทธิศก, สมเด็ดพระอินทราชาสเด็ดสวรรคตหยู่ในราชสมบัติ 15 ปี, เจ้าอ้ายพระยา, เจ้ายี่พระยายกเข้ามาชิงราชสมบัติแก่กัน, เจ้าอ้ายพระยามาตั้งหยู่ตำบนป่ามะพร้าวนะวัดพลับพลาชัย, เจ้ายี่พระยามาตั้งนะวัดชัยภูมิ, จะเข้าทางตลาดเจ้าพรม, ช้างต้นมาปะทะกันเข้าที่เชิงสพานป่าถ่าน, ทั้งสองพระองค์ซึ่งพระแสงของ้าวต้องพระสอขาดพร้อมกันทั้งสองพระองค์. มุขมนตรีออกไปเฝ้าเจ้าสามพระยา, ทูนอาการซึ่งพระเชตถาธิราชขาดคอช้างทั้งสองพระองค์, แล้วเชินสเด็ดเข้ามาในพระนครครองราชสมบัติ, ซึ่งพระนามชื่อสมเด็ดพระบรมราชาธิราชเจ้า, จึ่งมีพระราชดำหรัดให้ขุดพระสพเจ้าอ้ายพระยาเจ้ายี่พระยาไปถวายพระเพลิง, ที่ถวายพระเพลิงนั้นให้สถาปนาพระมหาธาตุและวิหารเปนพระอารามแล้ว, ให้นามชื่อวัดราชบุรนะ ที่เจ้าอ้ายพระยา, เจ้ายี่พระยาชนช้างกันถึงทิวงคตนั้น, ให้ก่อพระเจดีย์สองพระองค์ไว้ที่เชิงสพานป่าถ่าน.

ศักราช 783 ปีฉลูตรีศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าสเด็ดไปเอาเมืองนครหลวงได้, จึ่งให้พระราชบุตรหยู่ครองเมือง, พระนครอินทเจ้าครองราชสมบัตินะเมืองพระนครหลวง, ท่านจึ่งให้เอาพระยาแก้วพระยาไทยและครอบครัวกับทั้งรูปพระโครูป สิงห์สัตวทั้งปวงมาด้วย, ครั้นถึงพระนครศรีอยุธยา, จึ่งให้เอารูปสัตวทั้งปวงไปบูชาไว้นะวัดพระศรีรัตนมหาธาตุบ้าง, ไปไว้วัดพระศรีสรรเพชญ์บ้าง.

ศักราช 786 ปีมะโรงฉศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าสร้างวัดมเหยงคน์, สมเด็จพระราเมศวรผู้เปนพระราชกุมาร, เสด็จไปเมืองพระพิศนุโลก. ครั้งนั้นเห็นน้ำพระเนตรพระพุทธชินราชตกออกเปนโลหิต.

ศักราช 788 ปีมะเมียอัฐศก, ครั้งนั้นเกิดเพลิงไหม้พระราชมนเทียรสถาน.

ศักราช 789 ปีมะแมนพศก, ครั้งนั้นเกิดเพลิงไหม้พระที่นั่งตรีมุข.

ศักราช 790 ปีวอกสัมริทธิศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จไปเอาเมืองเชียงใหม่. และเข้าปล้นเมืองมิได้, พอซึ่งประชวร ทัพหลวงเสด็จกลับคืน.

ศักราช 792 ปีจอโทศก, เสด็จขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่อีกครั้งหนึ่ง, และตั้งทัพหลวงตำบลท้ายกเส็ม, ครั้งนั้นได้ชเลยแสนสองหมื่น, ทัพหลวงเสด็จกลับคืน.

แผ่นดินพระบรมไตรโลกยนาถเจ้า

ศักราช 796 ปีขานฉศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จสวรรคต, หยู่ในราชสมบัติ 16 ปี. สมเด็จพระราเมศวรผู้เปนพระราชกุมาร, ขึ้นครองราชสมบัติ, ซึ่งพระนามชื่อพระบรมไตรโลกยนาถ, ยกวังทำเปนวัดพระศรีสรรเพชญ์, เสด็จลงไปตั้งพระราชนิเวสประทับหยู่ริมน้ำ, จึ่งให้สร้างพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาทองค์หนึ่ง, สร้างพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาทองค์หนึ่ง, แล้วพระราชทานชื่อขุนนพค้าแหน่งนา, ให้เอาทหารเปนสมุหพระกลาโหม เอาพลเรือนเปนสมุห

นายก. เอาขุนเมืองเปนพระนครบาลเมือง. เอาขุนวังเปนพระธรรมาธิกรณ์. เอาขุนนาเปนพระเกสตรา. เอาขุนคลังเปนโกสาธิบดี. ถือสักดินาหมื่นหนึ่ง. แลที่ถวายพระเพลิงสมเด็ดพระเจ้ารามาธิบดี, ที่พระองค์สร้างกรุงนั้น. ให้สถาปนาพระมหาธาตุ, และพระวิหารเปนพระอาราม, แล้วให้นามชื่อวัดพระราม.

สักราช 802 ปีวอกโทสก, ครั้งนั้นคนออกทรพิศตายมากนัก.

สักราช 803 ปีระกาตรีสก, แต่งทัพไปเอาเมืองมลากา.

สักราช 804 ปีจอจัตวาสก, แต่งทัพไปเอาเมืองสัสพเถิน, ครั้งนั้นสเด็ดหนุนทัพขึ้นไป, ตั้งทัพหลวงตำบนบ้านโคน.

สักราช 805 ปีกุนเบญจสก, เข้าเปลือกแพงเปนทนานละ 800 เบี้ย, เบี้ยเฟื้องละแปดร้อยเบี้ย, เกวียนหนึ่งเปนเงินสามชั่งกับสิบบาท.

สักราช 806 ปีชวดฉสก, ให้บำรุงพระพุทธสาสนาบริบูรณ์และหล่อรูปพระโพธิสัตว 550 พระชาติ.

สักราช 808 ปีขาลอัฐสก, เล่นการมหรสพฉลองพระและพระราชทานสมณชีพราหมณ์, แลวนิพกทั้งปวง. ครั้งนั้นพระยาชะเลียงคิดกบฎ, พาครัวทั้งปวงไปแต่มหาราช.

สักราช 809 ปีเถาะนพสก, พระยาชะเลียงนำมหาราชมาเอาเมืองพระพิศนุโลก, เข้าปล้นเมืองเปนสามาถมิได้. จึ่งยกทัพไปเอาเมืองกำแพงเพชร, เข้าปล้นเมืองถึงเจ็ดวันมิได้. สมเด็ดพระบรมไตรโลกยนาถเจ้า, แลสมเด็ดพระอินทราชา, สเด็ดขึ้นไปช่วยเมืองกำแพงเพชรนั้น. แลสมเด็ดพระอินทราชา, ตีทัพพระยาเกียรติแตก. ทัพท่านมาปะทะทัพหมื่นนครได้ชนช้างด้วยหมื่นนคร. แลข้าศึกถาวทั้งสี่ช้าง, เข้า

รุมเอาช้างพระที่นั่งช้างเดียว. ครั้งนั้นพระอินทราชาเจ้าต้องปืนนะพระพักตร, ทัพมหาราชนั้นเลิกกลับคืนไป.

ศักราช 810 ปีมะโรงสัมริทธิศก, สมเด็จพระบรมไตรโลกยนาถเจ้า, สร้างพระวิหารวัดจุฬามณี.

ศักราช 811 ปีมะเส็งเอกศก, สมเด็จพระบรมไตรโลกยนาถเจ้า, ซึ่งผนวดนะวัดจุฬามณีได้แปดเดือน, แล้วลาผนวด.

ศักราช 813 ปีมะแมตรีศก, ครั้งนั้นท้าวมหาบุญชิงเมืองเชียงใหม่กันแก่ท้าวลูก.

ศักราช 815 ปีระกาเบญจศก, สมเด็จพระเจ้าหยู่หัวได้ช้างเผือก.

ศักราช 816 ปีจอฉศก, สมภพพระราชโอรสท่าน.

ศักราช 818 ปีชวดอัฐศก, สเด็จไปเมืองชะเลียง.

ศักราช 821 ปีเถาะเอกศก, แรกตั้งเมืองนครไทย.

ศักราช 822 ปีมะโรงโทศก, พระสีหราชเดโชถึงแก่กัม

ศักราช 824 ปีมะเมียจัตวาศก, พระยาล้านช้างถึงแก่กัม. พระราชทานให้อภิเสกพระยาชาวขวา, เปนพระยาล้านช้าง.

ศักราช 826 ปีวอกฉศก, ซึ่งพระกรุนาให้เล่นการมโหรสพ, ฉลองพระสีรีรัตนมหาธาตุ 15 วัน.

ศักราช 828 ปีจออัฐศก, พระบรมราชาผู้เปนพระราชโอรสซึ่งผนวด.

ศักราช 829 ปีกุนนพศก, สมเด็จพระราชโอรสเจ้าลาผนวด, พระราชทานอภิเสกพระบรมราชาราชบุตรไว้ในที่พระมหาอุปราช.

ศักราช 830 ปีชวดสัมริทธิศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ไปวังช้างตำบนสัมริทธิบริบูรณ์.

ศักราช 831 ปีฉลูเอกศก, มหาราชท้าวลูกถึงแก่พิราลัย.

ศักราช 832 ปีขานโทศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า, เสด็จยกทัพไปตีเมืองทวาย. เตเมื่อเมืองทวายจะเสียนั้น, เกิดอุบาทวเปนหลายประการ. โคตกลูกตัวหนึ่งเปนแปดเท้า, ไก่ฟักฟองตกลูกตัวหนึ่งเปนสี่เท้า, ไก่ฟักฟองคู่ซอนตกลูกเปนหกตัว. อนึ่งข้าวสารงอกเปนใบขึ้นในปีนั้น. สมเด็จพระบรมไตรโลกยนาถเสด็จสวรรคตหยู่ในราชสมบัติ 38 ปี

ศักราช 834 ปีมะโรงจัตวาศก, แรกให้ก่อกำแพงเมืองพิไชย.

แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดี

ศักราช 835 ปีมะเส็งเบญจศก, สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า, ขึ้นครองราชสมบัติ, ซงพระนามชื่อสมเด็จพระรามาธิบดี.

ศักราช 836 ปีมะเมียฉศก, ประดิสถานพระอัฐิธาตุสมเด็จพระบรมไตรโลกยนาถเจ้าในพระมหาสถูป.

ศักราช 838 ปีวอกอัฐศก, ทานประพฤติการเบญจเพศ, พระองค์ให้เล่นการดึกดำบรรพ.

ศักราช 839 ปีระกานพศก, ให้ทำการปถมกัม.

ศักราช 841 ปีกุนเอกศก, แรกสร้างพระวิหาร, วัดพระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระรามาธิบดี, แรกหล่อพระศรีสรรเพชญ์, ในวันอาทิจเดือนหกขึ้นแปดค่ำ.

ครั้นถึงศักราช 845 ปีเถาะเบญจศก, วันศุกร์เดือนแปดขึ้นสิบเอ็ดค่ำ, ฉลองพระพุทธเจ้าพระศรีสรรเพชญ์, คนนาพระพุทธปติมากรเจ้านั้นแต่พระบาทถึงยอดพระรัศมีสูงได้ 8 วา, พระพักตรนั้นยาวได้ 4 ศอก, โดยกว้างได้สามศอก, พระอุระกว้างได้สิบเอ็ดศอก, และทองหล่อพระพุทธปติมากรเจ้าหนักห้าหมื่นสามพันชั่ง. ทองคำหุ้มหนักสองร้อยแปดสิบหกชั่ง. ข้างหน้านั้นทองเนื้อเจ็ดน้ำสองขา. ข้างหลังนั้นทองเนื้อหกน้ำสองขา.

ศักราช 860 ปีมะเมียสัมฤทธิศก, สมเด็จพระรามาธิบดี, แรกไห้ทำตำราพิไชยสงคราม, และแรกทำสารบันชีพระราชพิธีทุกเมือง ขณะนั้นคลองสำโรงที่จะไปคลองศีศะจรเข้, คลองทับนางที่จะไปปากน้ำเจ้าพระยาตัน. เรือไห่จะเดินไปมาขัดสน. จึ่งไห้ชำระขุดได้รูปเทพารักษ์สององค์, หล่อด้วยทองสำริด, จารึกองค์หนึ่งชื่อพระยาแสนตา. องค์หนึ่งชื่อบาทสังคังกร. ในที่ร่วมคลองสำโรง กับคลองทับนางต่อกัน. จึ่งไห้พลีกัมบวงสวง, แล้วรับออกมาปลูกศาล, เชิญขึ้นประดิษฐานไว้, ณะเมืองพระประแดง.

ศักราช 866 ปีชวดฉศก, ครั้งนั้นงาเบื้องขวาช้างต้น, เจ้าพระยาปราบแตกออกไป. อนึ่งในเดือนเจ็ดนั้น, คนทอดบัตรสนเท่ห์ครั้งนั้นไห้ค่าขุนนางเสียมาก.

ศักราช 867 ปีฉลูสัปตศก, น้ำน้อยข้าวตายฝอยมากสิ้น. อนึ่งแผ่นดินไหว, และเกิดอุบาทวหลายประการ.

ศักราช 868 ปีขานอัฐศก, ข้าวแพงเปนสามทนานต่อเฟื้อง. เบี้ยแปดร้อยต่อเฟื้อง, เกวียนหนึ่งเปนเงินชั่งหนึ่งกับเก้าบาทสลึง. ครั้ง

นั้นประดิสถานสมเด็ดพระเจ้าลูกเทอพระอาทิจวงส์, ไว้ในที่มหาอุปราช, ให้ขึ้นครองเมืองพระพิสนุโลก.

แผ่นดินสมเด็ดพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร

สักราช 871 ปีมะเส็งเอกสก, ในเพลาราสตรีภาคเห็นอากาสนิมิตร เปนอินิธนู, แต่ทิสหรดีผ่านมาทิสพยับ, มีพรรนสีขาว. หยู่มานะวัน อาทิจเดือนสิบสองขึ้นแปดค่ำ, สมเด็ดพระรามาธิบดี, สเด็ดสวรรคต หยู่ในราชสมบัติ 40 ปี. สมเด็ดพระอาทิจวงส์เจ้าขึ้นเสวยราชสมบัติ ซึ่งพระนามชื่อสมเด็ดพระบรมราชาหน่อพุทธางกูร.

แผ่นดินพระรัสดาธิราชกุมาร

สักราช 875 ปีระกาเบญจสก, สมเด็ดพระบรมราชาสเด็ด สวรรคต, หยู่ในราชสมบัติ 5 ปี. สมเด็ดพระรัสดาธิราชกมาร, ได้ ครองราชสมบัติ.

แผ่นดินพระไชยราชาธิราชเจ้า

สักราช 876 ปีจอฉสก, สมเด็ดพระรัสดาธิราชกุมารสเด็ดสวรรคต. แล้วสมเด็ดพระไชยราชาธิราชเจ้า, ได้เสวยราชสมบัติ

สักราช 880 ปีขานสัมรทธิสก, แรกให้ขุดดินวัดชีเชียง. ถึง เดือนสิบเอ็ดสเด็ดไปเชียงไกรเชียงตราน ถึงเดือนสี่ขึ้นเก้าค่ำ, เพลา ประมานยามหนึ่ง, เกิดลมพายุพัดหนัก, คอเรืออ้อมแก้วแต่นเมืองม้า นั้นหัก. เรือไกรแก้วนั้นแตก. อนึ่งสเด็ดมาแต่เมืองกำแพงเพชรนั้น,

พระยานารายน์เปนกบด, ให้กุมเอาพระยานารายน์, ฆ่าเสียในเมือง กำแพงเพชร.

ศักราช 887 ปีระกาสัปตศก, นะวันพรึหัสเดือนเจ็ดขึ้นสี่ค่ำ, สมเด็ดพระไชยราชาธิราชเจ้าสเด็ดไปเชียงใหม่, ให้พระยาพระพิศนุโลก เปนแม่ทัพ, ยกพลออกตั้งทัพไชยตำบนบางบาล.

วันเสารเดือนเจ็ดขึ้นสิบสี่ค่ำ, จึ่งยกทัพหลวงจากทัพไชย, ไป ถึงเมืองกำแพงเพชร.

วันอาทิจเดือนเจ็ดแรมสิบสี่ค่ำ, ยกทัพไปตั้งเมืองเชียงทอง. แล้ว ยกไปถึงเมืองเชียงใหม่.

ครั้นนะวันอาทิจเดือนเก้าขึ้นสี่ค่ำ, สเด็ดยกพยุหยาตราทัพหลวง, กลับคืนยังพระนครสรีอยุธยา.

หยู่นะวันพุธเดือนสามขึ้นสี่ค่ำ, เกิดเพลิงไหม้ในพระนคร, แต่ ท่ากลาโหมลงไปถึงพระราชวังท้ายท่อตลาดยอด. ลมหอบเอาลูกเพลิง ไปตกตะแลงแกง, ไหม้ลามลงไปป่าต้องโรงควานฉะไกรย, สามวันจึ่ง ดับ, มีบัญชีเรือนสาลากุฎิวิหารไหม้แสนห้าสิบ.

ศักราช 888 ปีจออัถสก, นะวันอาทิจเดือนยี่ขึ้นสิบเอ็ดค่ำ, สมเด็ดพระไชยราชาธิราชเจ้า, สเด็ดยกพยุหยาตราทัพไปเมืองเชียงใหม่. ดำหรัดให้พระยาพระพิศนุโลก, ถือพลสองหมื่นเปนกองหน้า. สเด็ดยก พยุหแสนยากรรอนแรมไปโดยระยะทางสิบสองเวนถึงเมืองกำแพงเพชร, สเด็ดประทับแรมหยู่สิบห้าวัน.

ครั้นนะวันพรึหัสเดือนสามขึ้นหกค่ำ, สเด็ดตั้งทัพไชย ถึงนะวัน เสารเดือนสามขึ้นแปดค่ำ, จึ่งยกทัพหลวงสเด็ดจากที่นั้น.

ครั้นนะวันอังคารเดือนสี่ขึ้นสามค่ำ, ได้เมืองลำพูนไชย. ถึงนะวันจันทเดือนสี่ขึ้นเก้าค่ำ, ได้เมืองเชียงใหม่.

นะวันสุกรเดือนสี่ขึ้นสิบสามค่ำ, บังเกิดอุบาทวนิมิตร, เห็นโลหิตตกหยู่นะประตูบ้าน, และเรือนชนทั้งปวง, ในเมืองนอกเมืองทุกตำบน.

ครั้นนะวันจันทเดือนสี่แรมสิบสี่ค่ำ, สเด็ดยกพยุหยาตราทัพหลวงจากเมืองเชียงใหม่, จะมายังพระนครสรีอยุธยา.

แผ่นดินพระยอดฟ้า และขุนวรวงสาธิราช

สักราช 889 ปีกุนนพสก. สมเด็ดพระไชยราชาธิราชเจ้า, สเด็ดสวรรคตนะมัชชิมวิถีประเทส, มุขมนตรีเชินพระบรมสพเข้าพระนครสรีอยุธยา สมเด็ดพระไชยราชาธิราชเจ้า, หยู่ในราชสมบัติมิไหสวรรยสิบสี่พรรสา, มีพระราชโอรสสองพระองค์, และพระราชโอรสผู้พี่, ชงพระนามพระยอดฟ้า, พระชนม์ได้สิบเอ็ดพรรสา. พระราชโอรสผู้น้อง, ชงพระนามชื่อพระสรีสิลป, พระชนม์ได้ห้าพรรสา. ครั้นถวายพระเพลิงพระไชยราชาเส็ดแล้ว, ฝ่ายพระเทียรราชา, ซึ่งเปนเชื้อพระวงส์สมเด็ดพระไชยราชานั้น, จึ่งดำหริว่า, ครั้นกูจะหยู่ในคราวาสบัดนี้, เห็นภัยจะบังเกิดมีเปนมั่นคง, ไม่เห็นสิ่งใดที่จะเปนที่พึ่งได้. เห็นแต่พระพุทธสาสนา, และผ้ากาสาวพัตร, อันเปนทงชัยแห่งพระอรหันต์, จะเปนที่พำนักพ้นภัยอุปัทอันตราย. ครั้นดำหริแล้ว, ก็ออกไปอุปสมบท, เปนภิกสุภาวะหยู่นะวัดราชประดิสถาน ฝ่ายสมนพราหมนาจารย์, มุขมนตรี

วิราชนักปราชญ์ราชบันดิตโหราราชครู, สโมสรพร้อมกันประชุมเชิญพระยอดฟ้า, พระชนม์ได้สิบเอ็ดพรรษา, เสด็จผ่านพิภพถวัลย์ราชประเวณี, สืบศรีสุริยวงส์ต่อไป. และนางพระยาแม่หยู่หัวศรีสุดาจันท, ผู้เปนสมเด็จพระชนนี่ช่วยทำนุบำรุงประคองราชการแผ่นดิน, ในปีนั้นแผ่นดินไหว.

ครั้นศักราช ๘๙๐ ปีชวดสัมฤทธิศก, นะ วันเสาร์เดือนห้าขึ้นห้าค่ำ, สมเด็จพระยอดฟ้าเสด็จออกท้องสนาม, พร้อมด้วยหมู่มุขอำมาจมนตรี, เฝ้าพระบาทยุคลเปนอันมาก. ดำหรัดสั่งให้เอาช้างต้นพระฉัททันต์บำรุงงากัน, บังเกิดทุจริตนิมิตรงาช้างพระยาไฟนั้นหักเปนสามท่อน. ครั้นเพลาค่ำช้างต้นพระฉัททันต์ได้ร้องเปนเสียงคนร้องไห้ประการหนึ่งประตูไพชยนต์ร้องเปนอุบาทว. ครั้นหยู่มานางพระยาแม่หยู่หัวศรีสุดาจันท, เสด็จไปประพาสเล่น, นะพระที่นั่งพิมานรัตยาหอพระข้างหน้า, ทอดพระเนตรเห็นพันบุตรศรีเทพผู้เฝ้าหอพระ, ก็มีความเสน่หารักใคร่พันบุตรศรีเทพ, จึ่งสั่งสาวใช้ให้เอาเมี่ยงหมากห่อผ้าเช็ดหน้า, ไปพระราชทานพันบุตรศรีเทพ ๆ รับแล้วก็รู้พระอัชฌาสัยว่า, นางพระยามีพระทัยยินดีรักใคร่, พันบุตรศรีเทพจึ่งเอาดอกจำปาส่งให้สาวใช้, ให้เอาไปถวายแก่นางพระยา, นางพระยาก็ยิ่งมีความกำหนัดในพันบุตรศรีเทพเปนอันมาก. จึ่งมีพระเสาวนีสั่งพระยาราชภักดีว่า, พันบุตรศรีเทพเปนข้าหลวงเดิม. ให้เอามาเปนที่ขุนชินราช, รักสาหอพระข้างใน, ให้เปลี่ยนขุนชินราชออกไป, เปนพันบุตรศรีเทพรักสาหอพระข้างหน้า. ครั้นพันบุตรศรีเทพเปนขุนชินราช, เข้าไปหยู่รักสาหอพระข้างในแล้ว, นางพระยาก็ลอบลักสมัคสังวาสกับด้วยขุนชินราชมาช้านาน,

แล้วคำหริจะเอาราชสมบัติให้สิทธิแก่ขุนชินราช. จึ่งตรัดสั่งพระยาราชภักดิ์, ให้ขุนชินราชเปนขุนวรวงสาธิราช, ให้ปลูกจวนหยู่ริมสาลาสารบัญชี, ให้พิจารนาเลขสมสังกัดพัก, หวังจะให้กำลังมากขึ้น, แล้วให้เตียงที่อันเปนราชอาสน์, ไปตั้งไว้ข้างหน้า, สำหรับขุนวรวงสาธิราชนั่ง, เพื่อจะให้ขุนนางทั้งปวงอ่อนน้อมยำเกรง, แล้วนางพระยาสั่งให้ปลูกจวน, ให้ขุนวรวงสาธิราชว่าราชการ, นะประตูดินริมต้นหมัน. หยู่มาพระยามหาเสนา, พบพระยาราชภักดิ์, จึ่งพูดว่า, เมื่อแผ่นดินเปนทุรยศฉนี้, เราจะคิดเปนประการใด. ครั้นรู้ถึงนางพระยารู้ว่า, พระยามหาเสนาพูดกันกับพระยาราชภักดิ์, จึ่งสั่งให้พระยามหาเสนา, เข้ามาเฝ้าที่ประตูดิน. ครั้นเพลาค่ำพระยามหาเสนากลับออกไป, มีผู้มาแทงพระยามหาเสนาล้มลง, เมื่อใกล้จะสิ้นใจพระยามหาเสนาจึ่งว่า, เมื่อเราเปนดังนี้แล้ว, ผู้หยู่ภายหลังจะเปนประการใดเล่า. ขณะนั้นนางพระยาแม่หยู่หัวศรีสุดาจันท, มีครรภด้วยขุนวรวงสา, จึ่งมีพระเสาวนีตรัดปรึกสาด้วยหมู่มุขมนตรีทั้งปวงว่า, พระยอดฟ้าโอรสเรายังเยาวนักสำระวนแต่จะเล่น, จะว่าราชการแผ่นดินเห็นเหลือสติบัญญานัก. อนึ่งหัวเมืองฝ่ายเหนือเล่าก็ยังมิเปนปรกติ, จะไว้ใจแก่ราชการมิได้, เราคิดจะให้ขุนวรวงสาธิราชว่าราชการแผ่นดิน, กว่าพระราชบุตรเราจะจำเริญวัยขึ้น จะเห็นเปนประการใด. ท้าวพระยามุขมนตรีรู้อัชฌาสัยก็ทูลว่า, ซึ่งตรัดโปรดมานั้นควรหยู่แล้ว. นางพระยาจึ่งมีพระเสาวนีตรัดสั่งให้ปลัดวังไปเอาราชยาน, และเครื่องสูงแตรสังข์กับขัตยวงส์ออกไปรับขุนวรวงสาธิราชเข้ามาในพระราชนิเวศมนเทียรสถาน, แล้วตั้งพระราชพิธีราชาภิเศกยกขุนวรวงสาธิราชขึ้นเปนเจ้าพิภพกรุงเทพทวา-

ราวดีสรีอยุธยา, จึ่งเอานายจันผู้น้องขุนวรวงสาธิราช. บ้านหยู่มหา โลก, เปนมหาอุปราช, แล้วขุนวรวงสาธิราชผู้เปนเจ้าแผ่นดิน, ตรัด ปรึกสาแก่นางพระยาว่า, บัดนี้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยรักเราบ้างชังเราบ้าง, หัวเมืองเหนือทั้งปวงก็ยังกะด้างกะเดื่องหยู่, เราจำจะให้หาลงมาผลัด เปลี่ยนเสียใหม่ จึ่งจะจงรักภักดีต่อเรา, นางพระยาก็เห็นด้วย. ครั้น รุ่งขึ้นสเด็ดออกขุนนางสั่งสมุหนายกให้มีตราขึ้นไปหาเมืองเหนือทั้งเจ็ดหัว เมืองลงมา.

ครั้นสักราช 891 ปีฉลูเอกสก นะ วันอาทิจเดือนแปดขึ้นห้าค่ำ, ขุนวรวงสาธิราชเจ้าแผ่นดิน, คิดกันกับแม่หยู่หัวสรีสุดาจันท, ให้เอา พระยอดฟ้าไปประหารชีวิตเสียณะวัดโคกพระยา. แต่พระสรีสิลปน้อง ชายพระชนม์ได้เจ็ดพรรสานั้นเลี้ยงไว้. สมเด็ดพระยอดฟ้าหยู่ในราช สมบัติได้สองปีกับหกเดือน. ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพเชื้อพระวงส์, กับขุน อินทรเทพ, หมื่นราชเสน่หา, หลวงสรียสบ้านลานตากฟ้า, สี่คนไว้ใจ กันเข้าไปในที่ลับ, แล้วปรึกสากันว่า, เมื่อแผ่นดินเปนทรยสดั่งนี้เราจะ ละไว้ดูไม่ควร, จำจะกุมเอาตัวขุนวรวงสาธิราชประหารชีวิตเสีย. ขุน ทรเทพ, หมื่นราชเสน่หา, หลวงสรียส, จึ่งว่าถ้าเราทำได้สำเหร็ดแล้วจะ เห็นผู้ใดเล่าที่จะปกป้องครองประชาราสตรสืบต่อไป. ขุนพิเรนทรเทพจึ่ง ว่า, เห็นแต่พระเทียรราชาที่บวดหยู่นั้น, จะเปนเจ้าแผ่นดินได้. ขุนพิเรน-ทรเทพ, หมื่นราชเสน่หา, หลวงสรียสจึ่งว่า, ถ้าฉนั้นเราจำจะไปเฝ้า พระเทียรราชาปรึกสาให้เธอรู้จะได้ทำด้วยกัน. และขุนพิเรนทรเทพ, ขุน อินทรเทพ, หมื่นราชเสน่หา, หลวงสรียสก็พากันไปยังวัดราชประดิสถาน, เข้าไปเฝ้าพระเทียรราชานมัสการ, จึ่งแจ้งความว่า, ทุกวันนี้แผ่นดินเกิด

ทรยศ, ข้าพระบาทเจ้าทั้งสี่คนคิดจะจับขุนวรวงศาธิราชฆ่าเสีย, แล้วจะเชิญพระองค์ลาผนวชขึ้นครองสิริราชสมบัติ, จะเห็นประการใด. พระเทียรราชาก็เห็นด้วย. ฝ่ายขุนอินทรเทพ, หมื่นราชเสน่หา, หลวงศรียศ, จึ่งว่าเราคิดการทั้งปวงนี้เปนการใหญ่หลวงนัก. จำจะไปอธิฐานเสี่ยงเทียนเฉพาะพระพักตรที่พระปติมากรเจ้า, ขอเอาพระพุทธคุณเปนที่พำนักให้ประจักษ์แจ้งว่า, พระเทียรราชาประกอบด้วยบุญบารมี, จะเปนที่สาสนุ-ปถัมภกปกป้องอานาประชาราสดรได้หรือมิได้ประการใดจะได้แจ้ง. พระเทียรราชาก็เห็นชอบด้วย. ขุนพิเรนทรเทพจึ่งว่า, เราคิดการใหญ่หลวงถึงเพียงนี้, อนึ่งก็ได้เตรียมการพร้อมแล้ว, ถ้าเสี่ยงเทียนมิสมดั่งเจตนาจะมิเสียไชยสวัสดิมงคลไปหรือ, ถ้ามิเสี่ยงเทียนตกจะไม่ทำหรือประการใด, ว่าแล้วต่างคนต่างก็ไป. ครั้นค่ำลงวันนั้น, ฝ่ายขุนอินทรเทพ, หมื่นราชเสน่หา, หลวงศรียศ, พระเทียรราชาก็ชวนกันฟั่นเทียนสองเล่มขี้ผึ้งหนักเท่ากัน, ด้ายไส้เทียนนั้นนับเส้นเท่ากัน, เล่มเทียนสั้นยาวเสมอกัน, แล้วก็พากันไปอุโบสถวัดป่าแก้ว. ฝ่ายพระเทียรราชากราบถวายนมัสการพระพุทธปติมากรเจ้าโดยเบญจางคประดิษฐ, แล้วจึ่งกะทำเสี่ยงวาจาสัจอธิฐานว่า, ปางเมื่อสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเจ้า, สเด็จยังเที่ยวสถิตโปรดสัตวหยู่ย่อมยังโลกอันมีความวิมัติในสันดานให้บริสุทธิสิ้นสงสัย, ด้วยพระญาณสัพพัญญู. ครั้นพระพุทธองค์สเด็จเข้าสู่พระมหาปรินิพานแล้ว, ก็ยังซึ่งพระมหากรุนาประดิสถานพระเจดีย์ทั้งห้า, คือพระปติมากร, พระมหาโพธิ, พระสถูป, พระชินธาตุ, พระไตรปิฎกไว้สนองต่างพระพุทธองค์, เปนที่พึ่งแก่สัตวโลกอันเกิดมาภายหลัง. เปนความสัจแห่งข้าพระพุทธเจ้าฉนี้ ประการหนึ่งข้าพระพุทธเจ้าคิดจะไคร่

ได้ราชสมบัติครั้งนี้, ด้วยโลกีย์จิตจะใคร่เปนใหญ่, จะได้จัดแจงราชการกิจจานุกิจ, ให้สถิตหยู่ในยุติธัม, จะได้เปนที่พึ่งพำนักในนิกรราชบรรพสัตวให้มีสุขสมบูรณ์, ตามบุราณราชประเพณี, เปนความสัจแห่งข้าพระพุทธเจ้าฉะนี้ถ้วนเคารบสอง. แลยังมีความสงสัยหยู่จะสมฤดั่งมโนรถแล้วหรือ, หรือมิสมฤประการใดมิได้แจ้ง. ข้าพระพุทธเจ้าขอพระบวรคุณานุภาพพระมหาเจดียถานเจ้าทั้งห้า, มีพุทธปติมากรเจ้าเปนอาทิ, อันพระพุทธองค์ซงประดิสถานไว้ต่างพระองค์, แลวจีสัจจาธิถานทั้งสองสัจแห่งข้าพระพุทธเจ้า, จงเปนที่พำนักตัดความสงสัย. ข้าพระพุทธ-เจ้าจะกะทำสัจเสี่ยงเทียนของข้าพระองค์เล่มหนึ่ง, ของขุนวรวงสาธิราชเล่มหนึ่ง. ถ้าพระองค์จะสมฤดั่งมโนรถความปรารถนาด้วยบุญญาธิการบุราณ, และบัจจุบันก็มีควนจะได้มหาเสวตฉัตรสกลรัตถาธิปไตยจะได้ระงับทรยสยุคเข็นเปนจลาจล, แห่งสมนะพราหมน์เสนาบดีไพร่ฟ้าประชาราสดรได้ความเดือดร้อน, และได้เปนมหาอัคถานทายก, อุปถัมภกพระบวรพุทธสาสนา, ในวรราไชยสวรรยสืบไป, ขอให้เทียนขุนวรวงสาธิราชดับก่อน. ถ้ามิสมฤดั่งมโนรถความปรารถนาแล้ว, ขอให้เทียนข้าพระองค์ดับก่อน. ขอพระบวรคุณานุภาพและความสัจทั้งสองแห่งข้าพเจ้าจงมาตัดความสงสัยให้ปรากฏตามเสี่ยงวจีสัจจาธิถาน, อันข้าพระพุทธเจ้าอุทิสเทียนสองเล่มนี้, เปนพุทธสักการะบูชาและเสี่ยงกะทำด้วยสัจเคารพนี้เถิด. ครั้นอธิถานเสร็จแล้ว, ก็จุดเทียนทั้งสองเล่มนั้นเข้า, ฝ่ายขุนพิเรน-ทรเทพไปถึงเห็นเทียนขุนวรวงสาธิราช, ยาวกว่าเทียนพระเทียรราชาก็โกรธ. จึ่งว่าห้ามมิให้ทำสืบนทำเล่า, ก็คายชานหมากดิบทิ้งไป, จะได้ตั้งใจทิ้งเอาเกียนขุนวรวงสาธิราชนั้นหามิได้. เปนสุภนิมิตรเหตุพอทั้ง

ไปต้องเฆี่ยนขุนวรวงสาธิราชดับลง. คนทั้งห้าก็บังเกิดโสมนัสยินดียิ่งนัก. ขณะนั้นมีพระสงค์องค์หนึ่งครองไตรจีวรครบถือตาลปัตรเดินเข้าไปในพระอุโบสถให้พรว่า, ท่านทั้งห้านี้จะได้สำเร็จมโนรถความปราถนาเปนแท้. ทั้งห้าคนก็นมัสการรับพร, พระสงค์นั้นกลับออกมาก็หายไป, ต่างคนก็ต่างกลับมายังที่หยู่. ครั้นประมาณสิบห้าวัน, กรมการเมืองลพบุรีบอกลงมาว่า, ช้างพลายสูงหกสอกสี่นิ้วหูหางสรรพต้องลักสนะติดโขลง, สมุหนายกกราบทูลตรัสว่า, เราจะขึ้นไปจับ. หยู่อีกสองวันเราจะเสด็จ. แล้วสั่งให้มีตราขึ้นไปว่าให้กรมการจับเสียเถิด. ครั้นหยู่มาประมาณเจ็ดวันโขลงชักปีกเถื่อน, เข้ามาทางวัดแม่นางปลื้มเข้าพะเนียดวัดซองสมุหนายกกราบทูลตรัสว่า, พรุ่งนี้เราจะไปจับ. ครั้นเพลาค่ำขุนพิเรนทรเทพจึ่งสั่งหมื่นราชเสน่หานอกราชการ, ให้ออกไปคอยทำร้ายมหาอุปราชหยู่ที่ท่าเสือ, สั่งแล้วพอพระยาพิไชย, พระยาสวรรคโลกลงมาถึง, ขุนพิเรนทรเทพจึ่งให้ไปบอกโดยความลับ. พระยาพิไชย, พระยาสวรรคโลกก็ดีใจ, จึ่งไปซุ่มหยู่ที่คลองบางปลาหมอ, กับด้วยขุนพิเรนทรเทพ, หลวงศรียศ, หมื่นราชเสน่หานอกราชการขี่เรือคนละลำ, พลพายมีสาตราวุธครบมือ. ฝ่ายหมื่นราชเสน่หานอกราชการถือปืนไปแอบคอยหยู่ท่าอาการดุจหนึ่งทนายเลือก, ครั้นเห็นมหาอุปราชขี่ช้างจะไปพะเนียด หมื่นราชเสน่หาก็ยิงถูกมหาอุปราชตกช้างลงตาย. ครั้นเช้าตรู่ขุนวรวงสาธิราชกับแม่หยู่หัวศรีสุดาจันท, และราชบุตรซึ่งเกิดด้วยกันนั้น, ทั้งพระศรีศิลปก็ลงเรือพระที่นั่งลำเดียวกัน, มาตรงคลองสระบัว. ขุนอินทรเทพก็ตามประจำมา.

ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพ, พระยาพิไชย, พระยาสวรรคโลก, หลวง

ศรียศ, หมื่นราชเสน่หาในราชการ, ครั้นเห็นเรือพระที่นั่งขึ้นมา, พร้อมกันออกสกัด. ขุนวรวงศาธิราชร้องไปว่า, เรือใครตรงเข้ามา. ขุนพิเรนทรเทพร้องตอบไปว่า, กูจะมาเอาชีวิตเองทั้งสอง. ฝ่ายขุนอินทรเทพให้พายเรือกะหนาบเรือพระที่นั่งขึ้นมาแล้ว, ช่วยกันกลุ้มรุมจับขุนวรวงศาธิราช, กับแม่หยั่วเจ้าศรีสุดาจันท, และบุตรซึ่งเกิดด้วยกันนั้นฆ่าเสีย. แล้วให้เอาศพไปเสียบประจานไว้น่าวัดแร้ง แต่พระศรีศิลปนั้นเอาไว้. ขุนวรวงศาธิราชอยู่ในราชสมบัติห้าเดือน. ขุนพิเรนทรเทพ, ขุนอินทรเทพ, กับขุนนางทั้งปวง, กลับเข้ามารักษาพระราชวัง.

แผ่นดินพระมหาจักรพัดิ

ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพจึ่งให้หลวงราชนิกูล พระรักษมนเทียร, และเจ้าพนักงานทั้งปวง เอาเรือพระที่นั่งไชยพระสุพรรนหงส์, ไปยังวัดราชประดิสถาน, อันเชิญพระเทียรราชาให้ปริวัติลาผนวดแล้วเชิญเสด็จลงเรือพระที่นั่งไชยพระสุพรรนหงส์, อลงการประดับด้วยเครื่องสูง, มยุรฉัตรพัดโบกจามรมาศด้วยเครื่องกางกั้น, แห่แหนเปนขนัดแน่นโดยชลมารควิถี. เสด็จถึงประทับฉนวนน้ำ, แล้วเชิญเสด็จเข้าสู่พระราชวัง. ครั้นได้มหามหุติวารศุภเริกษ์ พิไชยดิถี, จึ่งประชุมสมเด็จพระสังฆราช, พระราชาคณะ, คามวาสีอรัญวาสี, มุขมาตยามนตรีกวีโหราราชครูหมู่พราหมนปโรหิตตาจารย์, ก็โอมอ่านอิศวรเวทวิสนุมนต์, พร้อมทั้งพุทธจักรอานาจักร, มอบเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ถวายอภิเสกโทกมูรธารา ปราบดาภิเสกถวัลยราชประเพนีสืบศรีสุริยวงศ์กระษัตร, ดำรงแผ่นดินพิภพนทลเสมาอานาจักร, กรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยามหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรี

รมยอุดมพระราชนิเวสมหาสถานสืบไป. ซึ่งพระนามสมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้า ฝ่ายขุนพิเรนทรเทพจึ่งพาเอาตัวพระสรีสิลป, ไปถวายสมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้า, ซึ่งพระกรุณภาพเลี้ยงพระสรีสิลปไว้. ครั้นรุ่งขึ้นจึ่งเสด็จออก, หมู่มุขมาตยามนตรีทั้งปวงพร้อมแล้ว, ตรัดปรึกสาความชอบขุนพิเรนทรเทพ, ขุนอินทรเทพ, หมื่นราชเสน่หา, หลวงสรียสบ้านถานตากฟ้า, สี่คนนี้เปนปถมคิด. แล้วพระหลวงขุนหมื่นหัวเมืองทั้งปวงเปนผู้ช่วยราชการ. พระมหาราชครูทั้งสี่เชินพระธัมนูญหกหลวงมาปรึกสาความชอบ, เอาบำเหน็ดครั้งมหาเสนาบดี, รับพระอินทราชาเข้ามาแต่เมืองสุพรรนบุรีเข้าพระราชวัง, ได้เอามาเปรียบในบำเหน็ดนั้น.

พระราชทานลูกพระสนมองค์หนึ่ง, เจียดทองคู่หนึ่ง, พานทองคู่หนึ่ง, เต้าน้ำทองกะบกนหยั่น, เสลียงงา, เสลียงกลีบบัว, เอาคำปรึกสากราบบังคมทูน, ซึ่งพระกรุนาดำหรัดว่าน้อยนัก, คนสี่คนนี้เอาชีวิตและโคด, แลกความชอบไว้ในแผ่นดิน. แล้วตรัดว่าขุนพิเรนทรเทพ, เหล่าบิดาเปนพระราชพงสพระร่วง, มารดาไซ้เปนพระราชพงสแห่งสมเด็จพระไชยราชาธิราชเจ้า, ขุนพิเรนทรเทพเปนปถมคิด, เอาเปนสมเด็จพระมหาธัมราชาธิราชเจ้า, ให้รับพระราชบัณฑูนครองเมืองพระพิสนุโลก. จึ่งตรัดเรียกสมเด็จพระเจ้าลูกเทอพระวัสดิราช, ถวายพระนามชื่อพระวิสุทธกสัตรี, เปนตำแหน่งพระอัคมเหสีเมืองพระพิสนุโลก, เครื่องราชูปโภคให้แต่งตั้งตำแหน่งสักดิฝ่ายทหานพลเรือน, เรือไชยพื้นดำพื้นแดงคู่หนึ่ง, และเครื่องราชกกุธภันท์ให้สมเด็จพระมหาธัมราชาธิราชเจ้าส่งขึ้นไป. เอาขุนอินทรเทพเปนเจ้าพระยาสรีธัมโสกราช. พระราชทานลูกพระสนม

องค์หนึ่ง, เจียดทองคู่หนึ่ง, เต้าน้ำทอง, กะบี่ถันหยั้น, เสลี่ยงงา, เสลี่ยงกลีบบัวเครื่องสูง. เอาหลวงสรียสเปนเจ้าพระยามหาเสนาบดี. เอาหมื่นราชเสน่หาเปนเจ้าพระยามหาเทพ,พระราชทานลูกสนมและเครื่องสูงเครื่องทอง, เสลี่ยงงา, เสลี่ยงกลีบบัวเจ้าพระยามหาเสนาเจ้าพระยามหาเทพ, เหมือนกันกับเจ้าพระยาสรีธัมโสกราช. หมื่นราชเสน่หานอกราชการ, ที่ยิงมหาอุปราชตกช้างตายนั้น, ปูนบำเหน็ดให้เปนพระยาภักดีนุชิต, เจียดทองซ้ายขวา, กะบี่ทอง, เต้าน้ำทอง, พระราชทานลูกสนมเปนภรรยา. ฝ่ายพระยาพิไชยพระยาสวรรคโลกนั้น, พระราชทานโปรดให้เปนเจ้า, เจ้าพระยาพิไชยเจ้าพระยาสวรรคโลก, พระราชทานเจียดทองซ้ายขวา, กะบี่ทองเต้าน้ำทอง. พระหลวงขุนหมื่นนอกนั้น, พระราชทานบำเหน็ดความชอบโดยอนุกรมลำดับ. แล้วสมเด็จพระเจ้าหยู่หัว, ซึ่งพระดำหรัดแช่งสาบานไว้ว่า, กสัตรพระองค์ใดได้ครองพิภพภายหน้า, หย่าให้กะทำร้ายแก่ญาติพี่น้องพวกพงส์สมเด็จพระมหาธัมราชาธิราชเจ้า, และเจ้าพระยาสรีธัมโสกราช, เจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยามหาเทพ. ให้โลหิตตกในแผ่นดินเลย. ถ้ากสัตรพระองค์ใดมิได้กะทำตามเราสาบานไว้, หย่าให้กสัตรพระองค์นั้นคงหยู่ในเสวตฉัตร. ครั้งนั้นได้ช้างเผือกช้างหนึ่ง. ขณะเมื่อแผ่นดินพระนครสรีอยุธยาเปนทรยส, ก็ปรากฎขึ้นไปถึงกรุงหงสาวดี. สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีแจ้งประพฤติเหตุไปว่า, สมเด็จพระไชยร ชาธิราชเจ้าแผ่นดินนครสรีอยุธยาสวรรคตแล้ว. เสนาบดียกพระยอดฟ้าราชกุมารพระชนม์สิบเอ็ดขวบ, ขึ้นครองราชสมบัติ. แม่หยู่หัวสรีสุดาจันทมารดาพระยอดฟ้า, กะทำทุจริตสามัคครสังวาสด้วยขุนชินราช, ให้ฆ่าพระยอดฟ้าเสีย, ยกขุนชินราชขึ้นผ่านพิภพ, กรุงเทพทวาราวดีสรีอยุธยา

เสนาพรึทธามาจจึ่งมีความพิโรธเคืองแค้น, คิดกันฆ่าขุนชินราช, และแม่หยู่หัวสีสุดาจันทเสีย. แผ่นดินเปนจลาจล. สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีซึ่งพระราชดำหริว่า, พระนครสรีอยุธยาเปนดังนี้จึ่งเห็นว่า, หัวเมืองขอบขันทเสมา, และเสนาพรึทธามาจทั้งปวงกะด้างกะเดื่องมิปรกติ. ถ้ายกกองทัพรุดไปโจมตีเอา, เห็นจะได้พระนครสรีอยุธยาโดยง่าย. ซึ่งพระดำหริแล้ว, ก็ตรัดให้จัดพลทหารรบสามหมื่น, ช้างเครื่องสามร้อย, ม้าสองพันเสส, สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จยกทัพรุดรีบมาโดยทางด่านพระเจดีย์สามองค. ตีเมืองกาญจนบุรี, จับได้กรมการถามให้การว่า, พระนครเปนจลาจลก็จริง. แต่บัดนี้พระเทียรราชาได้ครองราชสมบัติ, เสนาพรึทธามาจ, แลหัวเมืองทั้งปวงเปนปรกติพร้อมมูลหยู่แล้ว. สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตรัดว่า, ได้ล่วงเกินมาถึงนี้แล้ว, จะกลับเสียนั้น, ดูไม่มีเกียรติยสเลย. จำจะเข้าไปเหยียบให้ถึงชานเมือง, พอเห็นพระนครแล้วจะกลับ. ประการหนึ่งจะได้ดูมือทหารกรุงสรีอยุธยา, ผู้ใดจะออกมารับทัพเราบ้าง. ตรัดแล้วก็ยกทัพไปตีเมืองสุพรรณบุรี, แล้วเดินตัดทุ่งเข้าป่าโมก, ข้ามพลเข้าไปตั้งค่ายหลวงตำบลลุมพลี.

ณะวันอังคารเดือนยี่ขึ้นห้าค่ำ, จุลศักราช 892 ปีขานโทศก, ขณะนั้นมีหนังสือเมืองสุพรรณบุรี, บอกข้อราชการเข้าไปถึงกรุง. พอทัพพระเจ้าหงสาวดีก็ถึงทุ่งลุมพลีพร้อมกัน. สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้าตกพระทัย, ตรัดให้เร่งคนในเมืองนอกเมือง, ขนรักสาหน้าที่เปนโกลาหล. สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีตั้งหยู่ลุมพลีสามวัน, พอทอดพระเนตรดูกำแพงพระนครสรีอยุธยา, แลปราสาทราชมนเทียรแล้ว, ก็เลิกทัพกลับไปกรุงหงสาวดีโดยทางมา. ขณะเมื่อพระเจ้าหงสาวดียกทัพมานั้น, ฝ่าย

พระยาลแวกรู้ว่า, พระนครศรีอยุธยาผลัดแผ่นดินใหม่, ก็ยกทัพรุดมาถึงเมืองปราจีนบุรี, ตีจับได้คนถามให้การว่า, พระเทียรราชาครองราชสมบัติ, เสนาบดีพร้อมมูลหมู่. พระยาลแวกก็มิอาจยกเข้ามา, กวาดแต่ครัวอพยพชาวปราจีนบุรี, แล้วกลับไปเมืองลแวก. ครั้นพระเจ้าหงสาวดียกกลับไปแล้ว. สมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้า, คิดแค้นพระยาลแวกว่า, กรุงหงสาวดีดูหมิ่นแล้ว, เมืองเขมนมาดูหมิ่นด้วยเล่า. ถ้าราชการฝ่ายหงสาวดีสงบลงเมื่อไร, เราจะไปแก้แค้นให้จงได้. แล้วสมเด็จพระเจ้าหยู่หัว, ให้ซ่อมแซมพระนครซึ่งชำรุดปรักหักพังให้มั่นคงโดยรอบขอบแล้ว, สถาปนาที่พระตำหนักวังเปนพระอุโบสถ, แล้วส้างพระวิหาร, เปนพระอารามให้นามชื่อวัดวังชัย, เจ้าอธิการให้ชื่อพระนกรม. แล้วตรัดว่า, เมื่อเราอุปสมบทนั้น, บินทบาตขึ้นไปป่าโทนป่าถ่านจนถึงป่าชมพู, อากรซึ่งขึ้นสรรพากรหลวงนั้น, ให้เถรเณรไปขอเอาเปนกัปปิยจังหันเถิด.

ศุลักราช 893 ปีเถาะตรีศก, เดือนแปดขึ้นสองค่ำ, ทำการพระราชพิธีปถมกัมสมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้า. ตำบนท่าแดง. พระกัมวาจาเปนพรีทิบาท, พระพิเชดเปนหัตถาจารย, พระอินทโทรเปนธัมการ.

ศุลักราช 894 ปีมะโรงจัตวาศก, สมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้า, ฟังข่าวราชการข้างกรุงหงสาวดีสงบหยู่, ก็ตรัดให้เตรียมทัพนะพะเนียดห้าหมื่น, ให้เกนท์หัวเมืองปากใต้เปนทัพเรือ, ให้พระยาเยาวเปนแม่ทัพ, พระศรีโชดึกเปนกองหน้า. ถึงนะวันอาทิตยเดือนยี่ขึ้นหกค่ำ, เพลาเช้าสองโมงสามบาท, สมเด็จพระเจ้าหยู่หัวก็เสด็จยกกองทัพหลวง,

ไปโดยทางบึงบองถึงเมืองสแวก. ฝ่ายทัพเรือไปปากน้ำพุทไธมาศ, เข้าคลองเชิงกรชุม, แลกองหน้าตั้งห่างเมืองสิบเส้น, ทัพหลวงตั้งไกลเมืองร้อยห้าสิบเส้น. ฝ่ายพระยาสแวกเห็นจะป้องกันมิได้, จึ่งให้มีสุภอักษรแต่งเสนาบดี, ถือมากราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ในอักษรนั้นว่าข้าพระองค์ผู้ครองกรุงกัมพูชาธิบดี, ขอถวายบังคมมาแทบพระบาทบงกชมาศ, สมเด็จพระนั่งเกล้าพระองค์ผู้ซึ่งอิศระภาพ, เปนปิ่นกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยามหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์อุดมพระราชมหาสถาน, ด้วยข้าพระองค์เปนคนโมหะจริต, มิได้คิดเกรงพระเดชานุภาพ, แต่ยกทัพเข้าไปกวาดเอาชาวปราจีนบุรี, อันเปนข้าขอบขันฑเสมากรุงเทพมหานครมานั้น, ผิดนักหนาอยู่แล้ว ขอสมเด็จพระนั่งเกล้าได้โปรดอดโทษแก่ข้าพระองค์เถิด. หย่าเพ่อยกพยุหะโยธาเข้าหักเมืองก่อนเลย, งดสามวันข้าพระองค์จะแต่งเครื่องราชบรรนาการออกไปถวาย, ขอเปนข้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าไปตราบเท่ากัลปาวสาน.

สมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้า, ก็ซึ่งพระกรุณภาพแก่พระยาสแวก ครบกำหนดนายทัพนายกองให้งดการซึ่งจะเข้าหักเอาเมืองโดยสุภอักษรพระยาสแวก. ครั้นถ้วนกำหนดสามวันพระยาสแวกก็นำเครื่องบรรนาการกับนักพระสุโท, นักพระสุทัน, อันเปนราชบุตรออกมาเฝ้าทูลเกล้าทูลกะหม่อมถวายเปนข้าพระบาท. สมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้าก็สิ้นความพิโรธ, จึ่งตรัสแก่พระยาสแวกว่า, ท่านจงรักษาแผ่นดินกรุงกัมพูชาธิบดี, โดยยุติธรรมราชประเพณีสืบมาแต่ในอาดีก่อนนั้นเถิด. แล้วพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า, นักพระสุโทนักพระสุทันนั้น, เราจะขอไปเลี้ยงเปนโอรส, พระยาสแวกก็มิอาจที่จะขัดได้, ก็โดยบัญชา

พระเจ้าหยู่หัว. แล้วพระยาลแวกก็ถวายบังคมลาเข้าไปเมือง, จัดแจงเครื่องราชูปโภคชายหยิงให้แก่ราชบุตร, แล้วก็พามาถวายทูนฝาก. สมเด็ดพระเจ้าหยู่หัวตรัดว่า, ท่านหย่าวิตกเลย, อันบุตรท่านทั้งสองนี้ ก็เหมือนโอรสแห่งเรา. พระยาลแวกมีความยินดีนัก, ให้เสนาบดีไปต้อนครัวอพยพชาวปราจินบุรีมายังค่ายหลวง. สมเด็ดพระเจ้าหยู่หัวก็สเด็ดยกทัพบกทัพเรือ, แลครัวอพยพทั้งนั้นกลับมายังกรุงพระนครสรีอยุธยา. จึ่งซงพระกรุนาให้พระสุทัน, ขึ้นไปครองเมืองสวรรคโลก.

จุลศักราช 895 ปีมะเส็งเบญจสก, ครั้งนั้นพระเจ้าหยู่หัวให้แปลงเรือแซ่เปนเรือชัย, แลเรือสีสะสัตวต่าง ๆ.

จุลศักราช 896 ปีมะเมียเบญจสกเดือนแปด, ทำการพระราชพิธีมัธยม, สมเด็ดพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้า, ตำบนชัยนาทบุรี.

ศักราช 897 ปีมะแมสัปตสก, สมเด็ดพระเจ้าหยู่หัวสเด็ดไปวังช้างตำบนบางลมุง, ได้ช้างพลายพัง 60 ช้าง อนึ่งในเดือนสิบสองนั้นได้ช้างเผือกพลายตำบนกาญจนบุรี, สูงสี่สอกเสสชื่อพระคเชนทโรดม. ครั้งนั้นมีข่าวมาว่าเมืองลแวกเสียแก่ยวน, สมเด็ดพระเจ้าหยู่หัวแจ้งว่านักพระสัทชายกมารบเมืองลแวก, เสียบิดานักพระสุโทนักพระสุทันแก่ยวนแล้ว, จำจะให้ออกไปกำจัดเอาเมืองคืนให้จงได้ ซงพระกรุนาตรัดแก่มุขมนตรีว่า, จะออกไปเมืองลแวกครั้งนี้, จะเห็นใครที่จะเปนแม่ทัพออกไป มุขมนตรีปริกสาพร้อมกันกราบทูนว่า, เห็นแต่สมเด็ดพระเจ้าลูกเทอบุตรบุญธัม, ที่ไปครองเมืองสวรรคโลกออกไป, จะได้เอาใจแก่ชาวลแวก. จึ่งมีพระราชกำหนดให้หาพระองค์สวรรคโลกลงมาเฝ้า, สมเด็ดพระเจ้าหยู่หัวตรัดว่า, จะให้เจ้าเปนแม่ทัพออกไปครั้งนี้

พระองค์สวรรคโลกจึ่งกราบทูนว่า, พระชันสาร้ายถึงคาต. สมเด็จพระเจ้าหยู่หัวตรัดว่า, มุขมนตรีปฤกสาพร้อมกันแล้ว. ประการหนึ่งแผ่นดินกรุงกัมพูชาธิบดีก็เปนของเจ้าหยู่จำจะไป.

ศักราช 898 ปีวอกอัถศกเดือนสิบสอง, พระองค์สวรรคโลกเปนแม่กองถือพลสามหมื่น, พระมหามนตรีถืออาญาสิทธิ, พระมหาเทพถือว่าวเกวียน ฝ่ายทัพเรือพระยาเยาวเปนนายกอง, ครั้งนั้นลมขัดทัพเรือมิทันทัพบก, ทัพบกไกล้ถึงเมืองละแวก. แต่พระยารามลักสั้นซึ่งเกณท์เข้ากองทัพบกนั้น, เข้าบุกบั่นทัพในกลางคืน, ทัพยวนแต่งรบเปนสามารถ แตกทัพพระยารามลักสั้นแตกมาประทะทัพใหญ่, ครั้งนั้นเสียพระองค์สวรรคโลกกับคอช้างเสียช้างม้ารี้พลเปนอันมาก.

จุลศักราช 899 ปีระกานพศก นะวันอาทิตย์เดือนห้าขึ้นค่ำหนึ่ง, เกิดเพลิงไหม้ในพระราชวัง อนึ่งเดือนสามนั้นทำการพระราชพิธีจรียาภิเสก, แลกะทำพระราชพิธีอินทราภิเสกในพระราชวัง อนึ่งในเดือนห้านั้นสมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้า, พระราชทานสัตดกมหาทาน, แลให้ช้างเผือกมีกรองเชิงเงินสี่เท้าช้าง, เปนพันหกร้อยชั่ง. ราชรถเจ็ดเล่มเทียมด้วยม้า, มีนางสำหรับรถเล่มอรถละเจ็ดนาง, อนึ่งในเดือนเจ็ดสเด็จไปวังช้างตำบลโตรกพระ, ได้ช้างพลายพังหกสิบช้าง.

จุลศักราช 900 ปีจอสัมริทธิศก, สเด็จไปวังช้างตำบลแล่นคอ, ได้ช้างพลายพังสี่สิบช้าง.

จุลศักราช 902 ปีชวดโทศก, สเด็จไปวังช้างตำบลวัดกะได, ได้ช้างพลายพังห้าสิบช้าง

จุลศักราช 904 ปีขานจัตวาศก, สมเด็จพระเจ้าหยู่หัวสเด็จไป

วังช้างตำบนไชยอ้ย, ได้ช้างพลายพังเจ็ดสิบช้าง.

ศุลักราช 905 ปีเถาะเบญจศก, สมเด็ดพระเจ้าหงสาวดีซึ่งพระราชดำหริว่า, ครั้งก่อนเรายกกองทัพรุดไปพระนครสรีอยุธยา, พลแต่สามหมื่นล่วงเข้าถึงถึงชานเมืองตำบนลุมพลี, หามีผู้ใดมาปะทะมือไม่, แต่หากทว่าพลน้อยจะทำการมิถนัด, ครั้งนี้จะยกไปให้มากสักสิบเท่า, ก็เห็นจะได้พระนครสรีอยุธยา. สมเด็ดพระเจ้าหงสาวดีซึ่งพระราชดำหริแล้ว, ให้เกนทัพพลสามสิบหมื่น, ช้างเครื่องเจ็ดร้อย, ม้าสามพัน. ให้พระมหาอุปราชาเปนกองหน้า, พระเจ้าแปรเปนเกียกกาย, พระยาพสิมเปนกองหลัง.

ครั้นนะวันอาทิจเดือนสามขึ้นสองค่ำ, เพลาอุสาโยค, สมเด็ดพระเจ้าหงสาวดี, ก็ซงเครื่องสรีธราชบิลันธนาลังกาภรน์บวรมหาสังวาลเนาวรัตน์สพักพระองสำอางกถองค์อาพยพทย่างอัคราชรามันวิลัย, สำหรับมหาพิชัยรนรงค์เส็ด สเด็ดช้างพระที่นั่งพลายปราบทวีปเปนราชพาหนะ, ประดับเครื่องคเชนทราลังกาภรน์บวรมหาสังวาหเนาวรัตน์, พร้อมด้วยเสนางคนิกรพิริยโยธาหาร. พลดาบเชนขนัดแน่น, แสนเสโลหโตมรมาสทวนทองทิวแถวดาสดา, ดูมโหลารเลิสพ้นลึกอธึกด้วยธวัชทงฉานทงไชย, รูจิดไพโรจน์อัมพรวิถี, เดียระดาสด้วยทัพท้าวพระยารามัญรายเรียงเปนระยะ, โดยกะบวนพยุหะบาตราหน้าหลังทั้งปวงพร้อมเส็ด, ได้เพลามหาสุภเริกสโหราธิบดีลั่นค้องไชย, เจ้าพนักงานประโคมแตรสังขกังสดาล, ดนตรีสัพทค้องกลองก้องสนั่นนินาท, ดำเนินทงคลาพยุหะโยธาทัพออกจากกรุงหงสาวดีรอนแรมมาเจ็ดวัน, ข้ามแม่น้ำเมาะตะมะเดินโดยทางสมิขนะนันมีหนังสือบอกเมืองกาญจนบุรีเข้ามาว่า, ชาวด่านไปลาดตระเวนถึงตำบนจอยยะได เนอความว่า สมเด็ดพระเจ้าหงสาวดียกมาข้ามพลเมือง

เมาะตะมะถึงเจ็ดวันจึ่งสิ้น. สมเด็ดพระมหาจักพัดิราชา, บันชาตรัด ให้เทครัวเมืองตรีจัตวา, และแขวงจังหวัดเข้าพระนคร. แล้วมีพระราช กำหนดขึ้นไปถึงเมืองพระพิสนุโลกว่า, ถ้าสึกหงสาวดีมาติดพระนครสรี- อยุธยาเมื่อใดให้สมเด็ดพระมหาธัมราชาเอาทัพเหนือเปนทัพขนาบ. แล้ว ตรัดให้พระยาจักรีออกตั้งค่ายตำบนลุมพลีพลหมื่นห้าพัน, ส่วนใส่เสื้อ แดงหมวกแดง ฝ่ายพระมหานาคบวดหยู่นะวัดภูเขาทอง, สึกออกรับ ตั้งค่ายกันทัพเรือ, ตั้งค่ายแต่วัดภูเขาทองลงมาจนวัดป่าพลู. พวกสม กำลังญาติโยมทาสชายหญิง ของมหานาค ช่วยกันขุดคูนอกค่ายกันทัพเรือ, จึ่งเรียกว่าคลองมหานาค. เจ้าพระยามหาเสนาถือพลหมื่นหนึ่ง, ออก ตั้งค่ายบ้านดอกไม้ป้อมท้องนาหันตรา, พลใส่เสื้อเขียวหมวกเขียว พระยาพระคลังถือพลหมื่นหนึ่ง, ตั้งป้อมท้ายคู, พลใส่เสื้อเหลือง หมวกเหลือง. พระสุนทรสงครามถือพลหมื่นหนึ่ง, ตั้งค่ายป้อมจำปาพล ใส่เสื้อดำหมวกดำ. แต่บันดาการพระนครนั้น, ก็ตกแต่งป้องกันเปน สามารถ ฝ่ายสมเด็ดพระเจ้าหงสาวดียกทัพข้ามกาญจนบุรีถึงพระนครสรี อยุธยา, นะวันเสาร์เดือนสี่ขึ้นห้าค่ำ, ตั้งค่ายหลวงตำบนกุ่มดองทัพพระมหา อุปราชาตั้งค่ายตำบนพะเนียด. ทัพพระเจ้าแปรตั้งค่ายตำบนบ้านใหม่ มะขามหย่อง. ทัพพระยาพสิมตั้งค่ายตำบนทุ่งประเชด. ครั้นรุ่งขึ้นนะ- วันอาทิจเดือนสี่ขึ้นหกค่ำ, สมเด็ดพระมหาจักพัดิราชาธิราชเจ้า, จะ สเด็ดยกพยุหะโยธาทวยหานออกไปดูกำลังข้าสึกนะทุ่งภูเขาทอง. จึ่งซง เครื่องราชอลังการยุธ, สเด็ดซงช้างต้นพลายแก้วจักรรัตน์, สูงหกสอก คืบห้านิ้วเปนพระคชาธาร, ประดับคชาลังการอาภรนเครื่องมั่นมกดางช้าง แลควาน ฝ่ายพระสุริโยทัยผู้เปนพระอัคมเหสี, ประดับองค์เปน

พระยามหาอุปราชซงเครื่องสำหรับราชรนรงค์, สเด็ดซงช้างพลายนาคพินายสุริยสำหรับกลัตร, สูงหกสอกเปนพระคชาธาร, ประดับคชาภรน์เครื่องมั่นเส็ดมีกลางช้างแลควาน, พระราเมสวรซงเครื่องสีรธิราชบีลันธนาวราภรน์, สำหรับพิไชยยุธสงครามเส็ดสเด็ดซงช้างต้นพลายมงคลจักรพาล สูงห้าสอกคืบสีบนิ้ว, ประดับคชาภรน์เครื่องมั่นมีกลางช้างแลควาน. พระมหินทราธิราชซงราชวิภูสนาลังกาภรน์สำหรับพระมหาพิไชยยุธรนรงค์, สเด็ดซงช้างต้นพลายพิมานจักรพัดสูงห้าสอกคืบสีบแปดนิ้วประดับด้วยกุญชรอลงกตเครื่องมั่นมีกลางช้างแลควาน. ครั้นได้มหาสุภวารเริกสีราชดิถี, พระโหราลั่นฆ้องไชยประโคมอุโคสแตรสังขอึงอินทเภรี. สมเด็ดพระมหาจักรพัดราชาธิราชเจ้ากยาตราพระคชาธาร, พระอัคมเหสี, แลพระเจ้าลูกเทอทั้งสองพระองค์โดยสเด็ด. เหล่าคชพยุหะดั้งกันแซกแซงลาสไป, บ้างโลดเต้นเต้นรำระบำไป, มีทหารประจำขกรกุมปืนปลายขอประจำคอทุกตัวสารควานประจำท้ายล้อมเปนกันกงโดยขนัด, แล้วถึงหมู่พยุหะแสนยากรโยธาหานเดินเท้า, ถือดาบดั้งเสโลหโตมรหอกไหย่หอกคู่,ทงทวนธนูปืนนกสับคับคั่งซ้ายขวาหน้าหลังโดยขบวนคชพยุหะสงคราม. เสียงเท้าพลแตะช้างสเทือนดังพสุธาดลจะทุด. สมเด็ดพระมหาจักรพัดราชาธิราชเจ้า, สเด็ดยืนพระคชาธารประมวนพล,แลคชพยุหโดยขบวนตั้งหยุ่นะโลกพระยา, ฝ่ายกองตระเวนรามันเห็นดังนั้น, กเข้าไปกราบทูนพระเจ้าหงสาวดีโดยได้เห็นทุกประการ, สมเด็ดพระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า, ชรอยจะเปนทัพพระมหาจักรพัดราชาธิราชเจ้า. ยกออกมาจะกะทำคชพยุหะสงครามกับเรา. พระองค์ตรัสให้ยกพลหลวงออกจากค่ายตั้งโดยขบวน, สมเด็ดพระเจ้า

หงสาวดีซึ่งเกราะเครื่องพิไชยยุทธย่อมทับถมด้วยวิชาสาตรเวทคาถา, แล้วสอดใส่พระมหาสุพรรณสังวาลประดับเพชรพื้นถม, สรรพคุณเวทคาถาต่าง ๆ ซึ่งพระมหามาตาลงเลขยันต์กันสรรพสาตราวุธภยันตราย สำหรับราชรณรงค์ยุทธเสร็จ, สเด็จซึ่งช้างต้นพลายมงคลปราบทวีปสูงเจ็ดสอกเปนพระคชาธาร, ประดับคชาภรณ์เครื่องมั่นมั่นกลางช้างแลควาน, เครื่องสูงสำหรับราชรณรงค์แห่โดยขนาด, มีหมู่ทหารถือดาบดั้งหมื่นหนึ่งล้อมพระคชาธาร. พระเจ้าแปรประดับเครื่องอลังการเครื่องพิไชยยุทธ, ซึ่งช้างต้นพลายเทวนาคพินายสูงหกสอกคืบเจ็ดนิ้วเปนพระคชาธาร, ประดับคชาภรณ์เครื่องมั่นมั่นควานแลกลางช้างเปนกองหน้า, มีทหารดาบสองมือพันห้าร้อยล้อมพระคชาธาร. ช้างท้าวพระยารามัญคับคั่งตั้งโดยขบวนกันกั้งเปนขนัด, เหล่าพยุหโยธาเดินเท้าถือสรรพสาตราดาดาสโดยขบวน. สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีก็ยกพยุหโยธาทวยหารออกตั้งยั้งท้องทุ่ง, ตรงหน้าทัพสมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชเจ้าห่างกันประมาณร้อยเส้น, สเด็จยืนพระคชาธารคอยเริกส์, จึงตรัสให้พลม้ารำทวนชักชิงคลองกันไปให้เริงหน้าทัพ. ฝ่ายพลเครื่องเล่นเต้นรำร้องเฮฮาเปนโกลาหล, ฝ่ายพลดาบดั้งดาบสองมือกรำล่อเลี้ยวกันไปมา. ขณะนั้นพระเจ้าหงสาวดีทอดพระเนตรดูอากาส, เห็นพระอาทิจแจ่มดวงหมดเมฆหมอกแล้วดิศราชบันนาหน้าทัพ. ครั้นเห็นสุภนิมิตรราชเริกส์ดังนั้น, ก็ให้ลั่นฆ้องไชยดุโดสแตรสังข์ซ้องอินทเภรีขึ้นพร้อมกัน, ก็ตรัสให้ขับพลเข้าโจมตีทัพสมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราช. ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพัดิราชาธิราชดำหริให้แยกพลเปนปีกกา, พลโยธาทั้งสองฝ่ายบ้างแห่โห่โกลาหลเข้าปะทะประจันต์พื้นแทงแย้งยุทธ, ยิงปืนระดมสาตราวุธมาการตระหลบ,

ไปทั้งอากาศ, พลทั้งสองฝ่ายบ้างตายบ้างลำบากกลิ้งกลาดเกลื่อนท้องทุ่งเปนอันมาก. สมเด็จพระมหาจักรพัดราชาธิราชเจ้า, ก็ขับพระคชาธารเข้าชนช้างกองหน้าพระเจ้าหงสาวดี, พระคชาธารเสียทีให้หลังแก่ข้าศึกเอาไว้ไม่หยู่. พระเจ้าแปรได้ท้ายข้าศึกดังนั้น, ก็ขับพระคชาธารตามไล่ช้างพระมหาจักรพัดราชาธิราชเจ้า. พระสุริโยทัยเห็นพระราชสามีเสียทีไม่พ้นมือข้าศึก, ซึ่งพระกตัญญูภาพก็ขับพระคชาธารพลายซึ่งสุริยกษัตรสอึกออกรับ, พระคชาธารพระเจ้าแปรได้ล่างแบกถนัด, พระคชาธารพระสุริโยทัยแหงนหงายเสียที, พระเจ้าแปรจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าว, ต้องพระอังสาพระสุริโยทัยขาดกะทั่งถึงราวพระถันประเทศ, พระราเมศวรกับพระมหินทราธิราช, ก็ขับพระคชาธารถันจะเข้าแก้พระมารดาไม่ทันที, พอสมเด็จพระชนนีสิ้นพระชนม์กับคอช้าง. พระราเมศวรพระมหินทราธิราชพี่น้องทั้งสององค์ถอยรับข้าศึก, กันพระศพสมเด็จพระราชมารดาเข้าพระนครได้, โยธาชาวพระนครแตกพ่ายข้าศึกรี้พลตายเปนอันมาก. สมเด็จพระมหาจักรพัดราชาธิราชเจ้า, จึงให้เชิญพระศพพระสุริโยทัยผู้เปนอัคมเหสีมาไว้ตำบนสวนหลวง. ครั้นรุ่งขึ้นพระมหาอุปราชาแต่งพลเข้าตีค่ายพระสุนทรสงคราม, พระสุนทรสงครามต่อรบข้าศึกเปนสามารถแต่เพลาเช้าจนพลบค่ำ ข้าศึกหนุนเข้าหักค่ายพระสุนทรสงครามแตก, เสียค่ายแลป้อมจำปา, พลตายบ้างลำบากบ้างเปนอันมาก. ครั้นเพลารุ่งขึ้นสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีซึ่งช้างต้นพลายกามถวมสูงเจ็ดสอกตัวทาแดง, เสด็จยกพลมาทุ่งลุมพลี, ให้ทหารเดินเท้าแซงตามทิวไม้ไปสองฟากทุ่ง, เสด็จยืนช้างให้ทหารม้าห้าร้อยเข้ายั่วหน้าค่ายพระยาจักร, พระยาจักรก็ขับทหารออก